

ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ

Перхалюк У.

Науковий керівник – доц. Губ'як Д. В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГНАТА ХОТКЕВИЧА В ГАЛИЧИНІ 1906-1912 РР.

Дана тема висвітлюється в статтях та дисертаціях К. Демочка, А.Мельничук, Н.Супрун, О. Шлемко.

Наша стаття ґрунтується на згаданих публікаціях, архівних джерелах, статтях і спогадах сучасників,

Метою статті є розкрити значення творчої діяльності Гната Хоткевича в 1906-1912рр. на Галичині.

Відомо, що творча та наукова діяльність талановитого українського просвітянина Гната Хоткевича, харківського інженера-залізничника за освітою, включає розробки ідей, методологій, концепцій, розвідок, систематизації знань в багатьох галузях науки, освіти і культури України на зламі двох епох.

Народився Гнат Хоткевич у Харкові 31 грудня 1877 р. За служіння Україні письменник поплатився життям, і хоча після смерті його реабілітовано, опубліковано деякі твори, проте вся творча діяльність Гната Хоткевича замовчувалася. І тому, на жаль, мало знаємо про цю непересічну людину. Влітку родина Хоткевичів жила в селі Дергачах поблизу Харкова. Дитинство, проведене у селі, мало вирішальний вплив на подальшу долю письменника. Село сформувало світогляд письменника, зробило його щирим, свідомим українцем. Там він познайомився із кобзарями-бандуристами, захопився бандурою і сам почав грати на ній.

Закінчив Харківське реальне училище, пізніше Технологічний інститут. З 1900-го по 1905 р. працював на залізниці інженером. Технічна кар'єра мало цікавила Хоткевича, його захоплювали література, театр, музика, громадська робота. Ще навчаючись в інституті, Гнат Хоткевич організував у Дергачах самодіяльний театр, де ставили п'єси українських драматургів. Після закінчення інституту створив перший робітничий театр в Україні.

Непересічне обдарування творчої особистості Хоткевича виявилось зокрема в українському музичному мистецтві. Майстер постає перед нащадками в багатьох іпостасях: як музикознавець, чий інструментознавчі концепції знаходять втілення в сучасній науці; як віртуоз бандурист, хто тлумачить особу музиканта, співставляючи психологічні, соціологічні та демографічні аспекти виконавської діяльності; як педагог, чий методики викладання розвиваються в школу гри на бандурі і впроваджуються в життя його учнями протягом багатьох десятиліть; нарешті, як композитор, який професійно творить репертуар бандурної музики, збагачуючи палітру прийомів і засобів виконавської майстерності бандуристів, зосереджує свою увагу на традиційному виконавстві, синтезуючи його в світову музичну культуру.

У 1902р, організував перший в Україні оркестр українських народних інструментів, готуючись до ХІІ археологічного з'їзду у Харкові. Безумовно створюючи такий колектив, Гнат Хоткевич розумів, що він буде популяризувати не тільки українську музичну культуру, але й сприятиме населенню «Южно-руськогоякрая» усвідомити себе українцями, тобто окремою нацією зі своєю окремою мовою, історією і культурою. Також організовує виступи автентичних бандуристів, і ця подія стає сенсаційною. За висловом Хоткевича: «Явище значне - поворотний пункт в бандурному життю» [3, 18]. Важко переоцінити значення цієї події в культурному житті України попри всі заборони і відмови губернської влади, на які натикався Хоткевич, організовуючи концерти народних співців. Резонанс від концертів був значним і привернув увагу до бандури і мистецтва народних рапсодів широкі кола громадськості, а надто - інтелігенції. Популярність бандури зростає серед міського населення України

Через участь у страйку залізничників Харкова 1905 року Гнат Хоткевич змушений був тікати від переслідувань поліції. З допомогою Лесі Українки емігрував до Галичини, на початку лютого 1906 року, яка в той час знаходилась в складі Австро-Угорської імперії. - *«Приїхав я туди, - як писав він про це потім - «яконаг, яко благ, яконєстьнічєго». Але з бандурою! -Голубонько бандуро!*

Служила ти мені в чумацтві,

Служила в козацтві, -

Послужиши щеїу бурлацтві!... І вона, спасибі їй послужила, бо з літературних заробітків бісового батька хліба б їв» [9].

З 1906-го по 1912 рік перебуваючи в еміграції на жодну службу не вступив. Заробляв на життя концертами, на яких співав думи, історичні, жартівливі пісні в супроводі бандури. Здійснив концертне турне по Галичині й Буковині. Демонстрував ансамблеві виступи, що мало значення для розвитку української народної інструментальної музики. Наприклад, тут він організовує концерти професійної народної орієнтації, що склалися із концертів скрипок і цимбал, флюяри із співом, засурдиненої скрипки і семи дрімб, двох скрипок, двох басів і бубона, двох скрипок, баса, флейти[6].

Виявлена нами в м.Косові відрукована програма «Тексти дум та пісень з концерту Гната Хоткевича» підтверджує повідомлення в пресі, те, що Хоткевич розпочинав концерти думами «Буря на Чорному морі», «Про смерть трьох братів біля річки Самарки». Потім виконував гайдамацькі пісні «Про швачку», «Про Харька», козацькі «Ой, на горі огонь горить», «Ой, під лісом та під Лебедином», «Ой, та спився козак». З пісень сатиричних віртуозно виконував «Дворянка», «Кисіль», «Явтух»[1, 9]. Талант Хоткевича-бандуриста розквітнув найяскравіше. Про це свідчать численні відгуки його сучасників. Зокрема, композитор С.Людкевич писав у львівській пресі після відвідування концертів Гната Хоткевича в Галичині: *«Підніс гру на бандурі до своєрідного артизму, зробив спосібною до більшого числа модуляцій та добув з неї чимало зовсім нових невідомих ефектів і нюансів».* Також про високу виконавську майстерність читаємо у статтях І. Франка, Н. Кобринської[1,9]. Газета «Руська Правда» (31.8.1908) писала, що він є не лише співак-бандурист, але один з борців за волю українського народу». В цей час у репертуарі Хоткевича було «понад 300 номерів, які держала всі тоді голова, а тепер перестала» [4,33]. Літературознавець Ростислав Заклинський у своїх неопублікованих спогадах згадував про його виступ в Станіславі так: «...Концерт Хоткевича в супроводі бандури відбувся у великій залі міського театру. Приміщення було переповнене слухачами. Присутні ентузіазмом вітали Хоткевича... Солоху. Гнат Хоткевич майстерно 'підкреслював гумористичний бік пісні мімікою обличчя та легкими рухами тіла. Заля гриміла оплесками і викликала на сцену письменника-артиста» [1,10]. Відомостей про вчителів бандуриста Хоткевича в писемних джерелах не міститься. Можна припустити, що він був геніальним самоуком, але його спілкування з харківськими і полтавськими бандуристами, незрячими співцями, було постійним і змістовним.

Постійна праця з бандурою, відточення виконавської майстерності, розуміння методики навчання на інструменті, нові ідеї використання прийомів гри на бандурі, втілюються в написання відповідного підручника. І в 1907 році на пропозицію М.Лисенка написав підручник гри на бандурі, котрий на «загорьований емігрантський гріш» видав у Львові в 1909 р. в друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка першу частину «Підручника гри на бандурі» [10].

На жаль, вийшла лише перша частина, а на другу і третю грошей не стало. Сам Г. Хоткевич згадував: *«Сидячи за кордоном, я випустив на загорьований емігрантський гріш І частину свого «Підручника гри на бандурі»(ще й зостався винен у друкарню покійному Беднарському 300 крб.; довелося відробити у Літ.Наук. Віснику, бо Грушевський ляв Беднарського, як він смів допустити кредит). На другу частину (вправи)грошей уже не було - так вони й зосталися в рукопису» («Червоний шлях» за 1927р.)».* Цей перший підручник був написаний для 20-струнної (16 приструнків та 4 баси) народної або, як тепер кажуть старосвітської бандури. *«Ми маємо бандуру такою, якою дав нам її нарід. І от. власне, для такої бандури написаний сей підручник»,*.- писав автор у передмові [10].

Письменника можна було бачити в товаристві Івана Франка, який доручав йому читати чужі рукописи. Пізніше у своїй автобіографії згадував, що зустрічався з Франком. І називав ще 45 прізвищ галичан, у тому числі Стефаніка, Кобилянську, Маковея, Свенціцького та інших, з

якими підтримував стосунки. Про Галичину Гнат Хоткевич напише, що полюбив цей край і цих людей, бо побачив їх зблизка і зрозумів. Написав велику книжку про Галичину російською мовою. Виступав з лекціями про Галичину у Петербурзі, «знайомив суспільність з тим краєм і творив йому опінію».

У Львові Гнат Хоткевич був частим відвідувачем літературного об'єднання «Молода муза», до якого входили Петро Карманський, Василь Пачовський, Степан Чарнецький, Михайло Рудницький та інші. Збиралися молодомузівці у кав'ярні «Центральна». Як згадує Михайло Рудницький, Гнат Хоткевич у спілкуванні був запальним, гострим на язик, невгмонним у дискусії, чудовим оповідачем, імпровізатором. Справляв враження людини життєрадісної вдачі, але завжди приховував факти зі свого особистого життя. Критикував молодомузівців за відсутність в їхній творчості ідеї боротьби робітників за свої права, за те, що не підтримують зв'язків із наддніпрянцями, глузував з терміну «П'ємонт». Був членом наукового товариства ім.Т.Шевченка, вів видання «Просвіти», друкував свої літературні твори і статті у виданнях «Каменярі», «Дзвіночок», «Світло». Літературно-науковий вісник «Діло», написав повісті «Поезії в прозі»(1902), «Авірон»(1917), «Камінна душа»(1911), «Сагайдачний», збірники «Гірські акварелі»(1914), «Гуцульські образки», «Підручник гри на бандурі», п'єси «О полку Ігоревім», «Емігранти», «На залізниці», п'ять гуцульських п'єс, історичний роман «Берестечко», тетралогію «Богдан Хмельницький». Гнат Хоткевич ввійшов у середовище галицьких діячів культури, з багатьма з них склалися товариські стосунки. Часто зустрічався зі Станіславом Людкевичем. ЗеновіяШтундер, дружина композитора Станіслава Людкевича, розповідала, що вперше вони познайомилися у Перемишлі. Хоткевич грав на бандурі і співав, а Людкевич записував історичні пісні з його репертуару, які пізніше опрацьовував для хору і голосу в супроводі фортепіано. Людкевич ближче познайомився з особливостями бандури і популяризував цей давній український інструмент. Письменник подарував композиторові свій драматичний твір «Лихоліття»[13].

В квітні 1910р., за старання О. Пчілки й М. Лисенка перша музична композиція для бандури була надрукована у видавництві «Кобза»в Києві. Це була обробка народного танцю «Одарочка» [10].

Перебуваючи в конституційній країні (Австрії), Гнат Хоткевич був надумав здійснити те, чого не вдалося дома, в умовах самодержавства, -організувати концерти ансамблями сліпих кобзарів. В Галичині кобзарів взагалі не було, і він вирішив запросити їх з-за Дніпра, але все вперлося у гроші і приїхав тільки один бандурист Василь Потапенко, Гнат написав для нього відкритого рекомендаційного листа, адресованого до «Бесід», «Просвіт», «Січей» та ін.; і з цим листом молодий кобзар - « поїхав по Галичині, виступав на концертах, підзаробив трохи грошей і відбув додому» [10].

Загальне ставлення галичан до Гната Хоткевича було якнайкраще. Його концертами вони захоплювались, але до бандури, як народний, ставилися з великою байдужістю. Гнат Хоткевич з цього приводу писав: - *«Я там затри з чимось місяці зробив 83 концерти з бандурою. І от диво! Приймали мене дуже тепло, цікавились невиданим інструментом, але - ні одного охочого її самому навчитись. Та у нас після 83 концертів було б не менше запалених бандурою голов, а там от — нічого. І шість з заком літ прожив у Галичині — і ні одного учня»* [10].

За порадою свого товариша етнографа Володимира Гнатюка їде на Гуцульщину. У Львові ним було поставлено дві вистави. Одна з них -»Лихоліття» - обплетена характерною для того часу історією, описаною автором у «Спогадах...». Написавши під враженням революційних подій п'єсу «Смутноевремя» російською мовою, потім він не міг знайти українського відповідника до цієї назви і власне визначення. Вирішити проблему допомогла добра знайома Олена Пчілка, яка порадила назвати твір «Лихоліття». Першою, кому автор прочитав п'єсу, була Леся Українка, яка дала їй таку оцінку: *«Ся річ буде існувати доти, доки існуватимуть революції»*. « Оригінальний документ - лист Львівського Крайового відділу від 24 квітня 1906 року повідомляє, що п'єса (вже з новою назвою -Прим.авторів) була нагороджена на конкурсі драматичних творів грамотою та грошовим призом у 800 крон[3]. Згідно з встановленими правилами, п'єса-переможець переходила у власність «Руської бесіди» з виключним правом постановки. Однак, як пише автор, *«... нагорода нагородою, а коли спробували п'єсу перепустити через цензуру для можливості виставити, то цензура категорично заборонила»*. Проте нагодився з'їзд ес-деків (соціал-демократичної партії - Прим, авторів), ЦК яких вибрав

цей твір для сценічного втілення з метою показу членам партії на з'їзді. Skorиставшись параграфом Австрійської конституції про збори громадян, вони зробили парламентський запит і дістали міністерський дозвіл на постановку, хоча й з великими обмеженням: «...тільки один раз, тільки на цьому з'їзді і тільки для членів з «їзду і за умови - на сцені не більше 20 душ, а в залі не більше двохсот.» [3, 61]

Незважаючи на жорсткі умови, «народу на сцені й в публіці було стільки, скільки могло поміститися в залі». Відбулося це в залі польського товариства «О'шагсія» - одному із двох залів зі сценами у Львові, де могли ставитися українські речі. Другою постановкою була «Наталка Полтавка».

Переїзд і життя Г.Хоткевича на Гуцульщині ознаменовані відомим, визнаним і дослідженим фактом організації та діяльності під його керівництвом Гуцульського театру [2].

Його «...привабив до себе поетичний куточок Галичини - Гуцульщина - край вічнозелених смерек, сонячних полонин, вільнолюбних верховинців. Тут, у гірському селі Криворівня, що стало малими українськими Афінами, оскільки в ньому майже кожного літа жили і працювали І.Франко, В.Гнатюк, М.Коцюбинський, М.Кропивницький, Л.Українка, Г.Хоткевич поселився у простій селянській хаті» [7, 9].

Як він писав у спогадах, «Мої гуцули - це люди, розмовляти і працювати з якими справжня насолода. З одного слова вони розуміють усе. А їхнє життя — вірування, забобони, обряди — збагатило мене більше, ніж: сотня мудрих книжок.» [3] Зачарування гуцульським красом та його людьми спонукало до втілення ідеї створити театр. Хоткевич, не гаючи часу, береться за цю справу.

1910 року у гірському селі Красноїлів (Верховинський р-н, Івано-Франківська обл.) він згуртує біля себе сповнену сил та енергії гуцульську молодь і організує Гуцульський театр. Унікальне поєднання потенцій талановитої молоді та професійного досвіду обдарованого Наддніпрянського митця, який зумів поєднати традиції українського театру і фольклорного театру Гуцульщини, зумовили самобутність Гуцульського театру, оригінальність його стилю. Як зазначається у спогадах, Гуцульський театр відкрився виставою «Верховинці» Ю.Коженьовського у переробці та постановці самого Гната Хоткевича. Внаслідок переробки вперше герої драми заговорили гуцульською говіркою, гуцули-актори мали можливість грати знайомих їм з дитинства історичних персонажів, почувати себе на сцені природно й органічно [13].

Архів дає можливість дізнатися й про репертуар Гуцульського театру, що складався з чотирьох вистав на гуцульську тематику за п'єсами, написаними самим Г.М.Хоткевичем і дозволеними до постановки цензурою, що також засвідчено документом Головного управління в справах друку [7].

Першою його оригінальною п'єсою була соціально-історична драма «Довбуші», написана за документальними свідченнями XVIIIст., легендам, народними піснями гуцулів, правдиво відтворювала трагедію українського народу, боротьбу опришків проти польської шляхти. У фондах музею зберігається рукописний другий варіант п'єси, перероблений автором до постановки в театрі «Березіль».[8] Ця постановка, запланована Лесем Курбасом у 1928 році, на жаль, не була здійснена. Лише театр «Веселий пролетар» поставив деякі гуцульські танки за вказівками та консультацією Гната Хоткевича. Згодом Гуцульський театр дав ще кілька вистав на Буковині, в тому числі на батьківщині Юрія Федьковича в селі Сторонці-Путилові, у Косові, Надвірній, Калуші, Долині, Болехові, Стрию та інших містах Галичини [13].

1 квітня 1911 року театр прибув до Нового Санча, де артистів привітав гурток українців на чолі з послом Яворським. Потім був Львів, виступи в Мостиськах, Жовкві, Бережанах. Перед Великодними святами повернулися на Гуцульщину.

Містеріальна драма «Гуцульський рік»(1910), драма «Непросте»(1911) та «Практикований жовнір» були обличчям Гуцульського театру. З ними режисер об'їздив всю Галичину, Буковину, побував у Польщі[13].

Свого часу колектив Московського художнього театру побував на Гуцульщині. Ініціатором цієї подорожі була сестра Гната Мартиновича Наталія, яка працювала у студії МХТ. Всі були в захопленні від Гуцульщини - і від усього, що побачили, і від гостинності самого Гната Хоткевича.

Відомі діячі російської культури К. С. Стаїславський, В. В. Немирович-Данченкообіцяли допомогти Хоткевичу організувати концертний виступ у Петербурзі, Отримати субсидію для

дальшого розвитку Гуцульського театру, сприяти постановці п'єси «Довбуші» на сцені МХАТу. Та задумай не судилося здійснитись Спалахнула перша світова війна, яка розкидала артистів в різні кінці світу. Самобутній народний Гуцульський театр Що був не повторним явищем в українському театральному житті, перестав існувати.

У 1912 році Гнат Хоткевич несподівано покинув Галичину і виїхав до Києва, де його відразу заарештували [11].

Отже, феномен Хоткевича викристалізувався за жорстоких умов особистого і громадського життя, переслідувань з боку провладних структур, заборони друкувати власні твори, інколи позбавлення елементарних засобів до існування у вигляді хлібних карток, нарешті, - відчайдушному спротиві митця радянській системі тотальних репресій. Він познайомив західноукраїнське громадянство з своєю багатогранною творчістю, з революційними подіями в Росії, з кобзарським мистецтвом України, а серед Наддніпрянських українців і росіян пропагував самобутні звичаї і побут гуцулів. І за своє коротке перебування в Галичині зробив надзвичайно багато в справі культурного єднання Галичини з Наддніпрянською Україною, у становленні кобзарського і театального мистецтва краю. Перспективність його наукових розвідок і творчого доробку незаперечні, оскільки є актуальними в еволюційному процесі української культури вже впродовж століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арсенич П. Кобзарська діяльність Гната Хоткевича на західно-українських землях в 1906-1912рр. // Бандура. - 1994. - №47-48. - С.9-10.
2. Арсенич О. - Гуцульський театр. Гнат Хоткевич. НТЕ, 1966,3.
3. Болабольшенко А. Під наглядом поліції (Матеріали до життєпису).// Гнат Хоткевич. Спогади. Статті. Світлина. -К.:УКСП «Кобза», 1994, 346с.
4. Губ'як В. Кобзарство на теренах Галичини.// Народна творчість та етнографія. - 1998. - №4. - С.33-39.
5. Мізинець В. Трагічна доля видатного бандуриста.// Бандура. - 1988. - №23-24.-С.31-36. 6. Погребенник Ф. Вступна стаття. // Гнат хоткевич. Твори в двох томах.- К.: «Дніпро», 1966.-Т.І-С.9.
6. Супрун Н. - Гнат Хоткевич - музикант, рівне, 1997. - 280с.
7. Ф «Р», інв. № 6661 - МТМК України.
8. Ф «Р», інв. № 6083 - МТМК України. Ю.Хоткевич Г. - Моя автобіографія. Твори Т.1. Х.1928.
9. Хоткевич Г. Підручник гри на бандурі. Харків, 2004р., 249с, 47 іл.
10. Хоткевич Г. Твори для харківської бандури. /Передмова В.Мішалова. -Харків: ТО Ексклюзив, 2007. - 302с.
11. Шлемко О. Гуцульський театр Гната Хоткевича як мистецький та етносоціокультурний феномен., 2004. - 256с.

Бернацька І.

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

МЕТОДИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. В сучасному гіперінформаційному просторі розвиток активного сприйняття певних знань, їх творчого осмислення, трансформації відповідно до поставлених теоретичних чи практичних завдань набуває особливого значення. Важливе місце в цьому процесі посідає пам'ять, адже за допомогою її механізмів вся засвоєна раніше інформація здатна «працювати» на досягнення конкретного результату, на вирішення поставлених індивідуумом завдань. Слабка пам'ять може суттєво завадити творчому і професійному розвитку сучасної людини.

Особливо актуальним є розвиток специфічного виду пам'яті - звукової, інтонаційної, художньо-образної - для музикантів-практиків, оскільки виконання великої кількості розмаїтих програм, необхідність постійно розучувати і виносити на сцену нові твори вимагає максимальної продуктивності у запам'ятовуванні та подальшої актуалізації засвоєних раніше текстів. **Актуальність** цієї теми полягає ще і в тому, що в даний час починає активно і досить самостійно розвиватися такий напрямок психології, як музична психологія, до якої і належить обрана нами тема.